

ВІДГУК

офіційного опонента

кандидата філософських наук, доцента Фенно Ірини Миколаївни на дисертаційне дослідження Борноволокова Олега Володимировича «Ідентичність українського п'ятидесятницького руху», подане на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.14 – богослов'я

Богословське дослідження сутності і тенденцій розвитку ідентичності українського п'ятидесятницького є завданням гостро актуальним для української науки. П'ятидесятництво є провідною силою в сучасному християнстві. Стрімке зростання цього руху стало в останні десятиліття одним із маркерів «великого повернення» релігії в соціально-політичну сферу. Проявляючи різноманітну активність та пристосовуючи власні теорії і практики до місцевих контекстів, п'ятидесятництво зростає темпами, які раніше існували лише в історії ісламу. Це найбільше духовне пробудження сьогодення цікаве також тим, що під його впливом виник католицький харизматичний рух, різноманітні неохаризматичні течії. Фактично лише православ'я стоїть поза п'ятидесятницьким трендом. Але окремі вірні та навіть цілі місцевості, які традиційно були православні в ХХ столітті навертаються у п'ятидесятництво. Не минули ці тенденції й України. Як і у всьому світі, п'ятидесятницький рух в Україні виникає на основі протестантських громад, охопивши у наших умовах спершу громади баптистського спрямування. Але поступово п'ятидесятництво набуває власного місіонерського значення, а не лише трансформуючи вже наявний протестантизм. За часів перебування під тиском радянської влади, яка систематично переслідувала п'ятидесятників, рух набув рис світоглядного консерватизму, закритості, а то й часом навіть став фундаменталістичним в теоріях і практиках. Практично усі течії сучасного українського п'ятидесятництва сьогодні прагнуть до місіонерської активності в суспільстві з позиції діалогічної парадигми, яка передбачає значну теоретичну і практичну відкритість до соціуму. За таких умов молоде покоління

п'ятидесятницьких богословів деконструє міф про особливе походження вітчизняного п'ятидесятницького руху від місцевих містичних течій часів середньовіччя та модерну. Українські п'ятидесятницькі богослови початку ХХІ століття звертаються до спадщини раннього українського п'ятидесятницького руху в намаганні легітимізувати власні прагнення мати більший вплив західних ідей та практик на власну ідентичність. І як показує дисертація, в принципі вони праві у власних прагненнях. Адже з самого початку свого виникнення п'ятидесятницький рух в Україні був частиною загальносвітового руху, залежав від американського центру «великого вибуху» п'ятидесятницького відродження. І саме західні впливи дозволили конституювати ідентичність українського п'ятидесятництва. Представлена дисертація доводить, що найбільш інтенсивно процеси становлення класичної ідентичності українського п'ятидесятництва відбувалися там, де була відносна свобода для проповіді та служіння – у міжвоєнній Західній Україні. Більше того, західний вплив на українське п'ятидесятництво був результатом свідомих зусиль місіонерів, які безпосередньо працювали у спеціально створеній в Америці Східно-Європейській місії, що отримала свій осідок у Данцінгу та розповсюдила власну діяльність на всю Східну Польщу і Західну Україну. До появи цієї місії на чолі з Густавом Шмідом п'ятидесятницькі об'єднання налічували сотні вірних та кілька громад, при появи цієї місії бачимо рух, який охоплює близько 30 тисяч вірних у багатьох громадах. Безумовно, що це було плодом і певного перелому в переходах громад на Поліссі з баптизму в п'ятидесятництво, що припало на 1925 та найближчі наступні роки. Відповідні, вже кінець 1920-х та всі 1930-ті – це стабільний розвиток, що проявляється у інституціалізації, широкій освітній та просвітницькій діяльності, усвідомленні власної особливості порівняно з спорідненими містичними рухами тощо. На території Радянського Союзу в 1920-ті та 1930-ті роки п'ятидесятництво не набуло такого завершеного інституційного оформлення, не мало можливості систематично видавати власні журнали, творити освітні інституції. Навіть за спогадами учасників та свідків розвитку п'ятидесятництва від Одеси та далі по радянській Україні можемо бачити, що «воронаївцям» було значно важче втримати вірних від крайніх містичних проявів,

позитивно будувати власні громади. Західноукраїнські «шмідтівці», маючи більшу свободу, систематичну освіту та просвіту через журнали, змогли ретельніше витворити власну ідентичність, хоча і розвивалися на фоні значних матеріальних труднощів, які мали вірні у повсякденному житті. Ця ідентичність церков Західної України після Другої світової війни стала надійним фундаментом для п'ятидесятницького руху, який був змушений розвиватися у підпіллі, яке мало або форму конспіративної діяльності, або розвивалося у межах прихованої активності у спільному з баптистами союзі. Парадоксально, що знаменом п'ятидесятницької ідентичності у часи підпілля став воронаєвський звичай омивання ніг перед преломленням хліба. Але увесь конкретний зміст п'ятидесятницького віровчення і практик був визначений за взірцем, заданим Густавом Шмідтом. Це ще раз доводить, якою великою є роль особистості в історії релігійних рухів. Воронаєв і Шмідт у різний спосіб до цього часу задають вектор розвитку українського п'ятидесятницького руху. Від Воронаєва маємо переконаність у власній правоті не дивлячись на будь-який спротив людей і обставин. Від Шмідта – культивування систематичної праці, яка б сприяла оформленню первинного релігійного пориву у розвинуте церковне життя. Сьогодні фактично до шмідтівської парадигми віровчення і практик необхідно додавати сучасне соціальне вчення – і маємо класичний український п'ятидесятницький рух, яким він є на початку XXI століття. При цьому саме усвідомлення необхідності соціального вчення як системи із відповідними практиками щодо його втілення – це скоріше насліддя шмідтівської ідентичності, ніж воронаєвського руху.

З усього сказаного очевидно, що ми схвалюємо не лише загальний задум дисертанта, а у його реалізацію. Слід сказати, що міжвоєнний п'ятидесятницький рух в Західній Україні у науці недооцінений. Видані кілька років тому матеріали спеціальної конференції не можуть заповнити наявну прогалину. Також слід сказати, що вченими і богословами до цього часу не ставилося питання про пріоритетне значення саме шмідтівського руху порівняно з воронаєвським для формування ідентичності українського п'ятидесятницького руху. Автор дисертації має численні публікації щодо діяльності провідних діячів обох гілок класичного

п'ятидесятництва в Україні, зокрема, існує ряд статей Олега Борноволокова про Воронаєва. Також відмітимо, що дисертант досліджував і діяльність Івана Гереса та його соратників, що були попередниками Густава Шмідта в Західній Україні. Отже, при висуненні власної гіпотези щодо вирішальної ролі саме руху «шмідтівців» для формування і розвитку ідентичності українського п'ятидесятницького руху, Олег Борноволоков виступає як експерт, що має право на власне авторське бачення. У кожному розділі основна авторська гіпотеза отримує підтвердження на основі всебічного аналізу процесів, текстів, тенденцій, впливів тощо. Таким чином, автор поєднує богословське бачення із рефлексією історика руху. Цілком вірно, що дослідження ідентичності будь-якого релігійного руху можливе лише при єдності загального осмислення та знання конкретного матеріалу. Як підкреслила нещодавно Наталія Яковенко самі по собі факти – ніщо, якщо немає їх методологічно продуманого осмислення.

Для нас особливо приємно відзначити високий рівень рефлексії Олега Борноволокова при формуванні власної методології. Критично осмислюючи напрацювання своїх попередників, дисертант формує власний методологічний інструментарій, який дозволяє йому поєднати глобальні узагальнення та знання маси конкретних деталей у єдину картину розвитку ідентичності класичного українського п'ятидесятництва. Описана і прояснена у першому розділі методологія дослідження плідно застосовується у наступних частинах дисертації. При написанні роботи розкривається талант богослова та історика, який здатний не втратити об'єктивності навіть при дослідженні генези власного релігійного руху.

Другий розділ цікавий виявленням ролі Густава Шмідта у формуванні п'ятидесятницького об'єднання на теренах Західної України. Важливе значення має аналіз ролі з'їздів Християн Віри Євангельської, детальний розгляд віровчення об'єднання. Привертає увагу опис ролі з'їздів для розмежування п'ятидесятництва з такими містичними течіями як «мурашківці». Слід сказати, що у цілому через механізм з'їздів виникла спільність руху як об'єднання громад, що мали спільні віровчення, спосіб життя, способи богопоклоніння тощо. Цікаво відмітити, що ідентичність формується не у протистоянні баптизму чи православ'ю, католицизму

чи греко-католицизму. Матеріали не містять слідів полеміки. Шукаючи визнання з боку державної влади Речі Посполитої, рух Християн Віри Євангельської концентрувався на позитивних аспектах власного віровчення та способу життя, без формування ідентичності через негативістське протиставлення іншим релігійним течіям. Ця культура позитивного творчого шляху дозволила вже у сьогоденні українським п'ятидесятникам плідно працювати з іншими релігійними організаціями у межах ВРЦіРО та інших інституцій.

Третій розділ детально аналізує способи формування офіційного віровчення і богослов'я Християн віри Євангельської як воно було вираженим у документах з'їздів, у статтях провідних діячів руху, в матеріалах навчальних курсів. Четвертий розділ послідовно і систематично аналізує зміст цього богослов'я. П'ятий розділ доводить, що це богослов'я є актуальним і сьогодні для українських п'ятидесятницьких теологів. Відмітимо скрупульозність дисертанта в аналізі теоретичної і практичної теології Густава Шмідта та Дональда Джі як провідних мислителів та вчителів міжвоєнного українського п'ятидесятницького руху. Здійсненне дослідження є взірцем богословського аналізу, що часом коливається на межі своєрідної протестантської схоластики. Пророблений у розділах аналіз цілком підтверджує загальні висновки роботи та заявлені пункти новизни, має важливе практичне і теоретичне значення. Для нас особливо цікавим є наявність у міжвоєнному українському п'ятидесятництві жіночого служіння, свідомого культивування безкомпромісного пацифізму при повній лояльності до влади Речі Посполитої, практичний успіх п'ятидесятників у справі поєднання вірних різних національностей та мов в межах союзу.

Висновки дисертації в цілому обґрунтовані текстом дослідження та є послідовним виразом позиції автора стосовно проблематики, яка аналізується.

Автор достатньо аргументовано доводить власні тези новизни та висновки, але дисертація викликає ряд зауважень:

1. У п'ятому розділі потрібно було б показувати вплив класичного п'ятидесятницького богослов'я «шмідтівців» не на окремих богословів, а й на офіційні церковні документи сучасності.

2. Також слід було б відмітити, як спадщина вчення Густава Шмідта і Дональда Джі задала вектор протистояння українського класичного п'ятидесятиництва таким проявам нових хвиль західних впливів, як «Євангеліє процвітання».

3. Цілком вірно доводячи провідну роль журналів, які видавалися у міжвоєнний період Християнами віри євангельської автор детально аналізує лише матеріали журналу «Прийде Примиритель». Але нам видається, що важливим був би аналіз усіх інших журналів, які видавалися союзом.

Висловлені зауваження не знижують позитивної оцінки отриманих у дисертації результатів наукового аналізу актуальної тематики. В цілому поставлена автором мета досягнута з використанням заявленого методологічного інструментарію. Дисертація є завершеною самостійною роботою дисертанта. Знайомство зі змістом дисертації, статтями автора, а також із авторефератом дають підставу для загального висновку про те, що робота **Борноволокова Олега Володимировича «Ідентичність українського п'ятидесятиницького руху»** є самостійним завершеним дослідженням актуальної наукової проблеми, містить наукові досягнення та відповідає вимогам п.п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року (із відповідними змінами), а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.14 – богослов'я.

**Офіційний опонент,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри релігієзнавства
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка**

І. М. Фенно

ПІДПИС
ВЧЕКА
КАРАУЛ
14.10

A large, stylized handwritten signature in black ink, which appears to be "I. M. Fenno".